

ВІДЗИВ

**офіційного опонента
на рукопис дисертації Пасіцької Оксани Ігорівни
«Соціально-економічна діяльність українців Галичини (1919-1939)»,
поданої на здобуття наукового ступеня
доктора історичних наук за спеціальностями
07.00.01 – історія України; 07.00.02 - всесвітня історія**

Розбудова незалежної України йде паралельно з формуванням нового економічного комплексу держави, що будується на основі різноманітності форм власності. Для успішного вирішення назрілих соціально-економічних проблем може слугувати історичний досвід попередніх перетворень. Це, поряд із потребою переосмислення історичного минулого окремих регіонів країни, робить дисертаційну роботу Оксани Пасіцької «Соціально-економічна діяльність українців Галичини (1919-1939)», актуальною та новаторською. Поява такого фахового дослідження, написаного на репрезентативній джерельній базі, безперечно, заповнило важливу сторінку історії регіону.

Архітектоніку дисертації визначив проблемний принцип викладу матеріалу: робота складається із вступу, восьми розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків. Логічно вмотивована структура роботи дала можливість розглянути широке коло проблем, які потребували детального історичного аналізу. Новаційні аспекти дисертації пов'язані із аналізом українського приватного підприємництва, виставкового бізнесу, кооперативного навчання.

У вступі вдало обґрунтовано актуальність, наукову новизну, територіальні і хронологічні рамки, з'ясовано об'єкт та предмет дослідження, сформульовано його мету і завдання, показано науково-практичне значення одержаних результатів. Дисертаційна робота виконана у межах наукової теми відділу новітньої історії Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Взаємодія інституцій держави і громадянського суспільства в Україні. Західні землі (XIX–XX ст.)» (0115U002458).

У першому розділі дисертаційної роботи проведено **«Історіографічно-джерелознавчий аналіз»** наукової проблеми. Історіографію теми авторка розділила за хронологічно-проблемним принципом умовно на п'ять груп: праці міжвоєнного періоду, науковий доробок радянських авторів, роботи вчених української діаспори, сучасні українські дослідження та зарубіжна історіографія.

Оксана Пасіцька глибоко і критично проаналізувала творчий доробок попередників. Водночас, нам видається логічнішим опубліковані у періодичних виданнях міжвоєнного часу («Діло», «Торговля і промисл», «Господарсько-кооперативний часопис», «Рідна школа» та ін.) замітки і статті К. Левицького, В. Доманицького, В. Нестеровича, О. Луцького та ін. віднести до джерел, окрім того, що дослідниця визначає міжвоєнну періодику складовою джерельної бази. Варто було б розширити зарубіжну історіографію, ширше залучити праці сучасних польських дослідників. Поза увагою дослідниці залишилася частина праць¹ та дисертаційних робіт українських вчених, пов'язаних з досліджуваною проблематикою².

Основою для підготовки дисертації стали різні за типологічними та видовими характеристиками джерела. Виділимо архівні документи Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (ЦДІА України, м. Львів), Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО), Державного архіву Тернопільської області (ДАТО), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Архіву актів нових у Варшаві (AAN). Використані у роботі 55 фондів та 554 справи з українських та польських архівосховищ засвідчують значну пошукову роботу, проведenu О. І. Пасіцькою.

¹ Вісин В. В. Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. 440 с.

² Кондратюк О. К. Аграрне питання у програмах та діяльності українських політичних партій Західної України. 1919-1939 рр. Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 1997; Литвинюк В. І. Економічний розвиток Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921–1939). Автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 1999; Струк З. І. Українські виробничо-торгівельні кооперативи в Західній Україні (1921–1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2001.

Позитивним є використання дослідницею документів центральних органів влади Польщі, зокрема розпоряджень президента Польщі, законів, які регламентували діяльність товариств та кооперативів, регулювали земельне питання, цінову політику тощо. Важливо, що авторка по-новому прочитує джерела воєводських управлінь щодо економічних питань.

Соціально-економічне життя українців увиразнюють внутрішньонормативні документи, які пояснюють механізм взаємодії між господарськими структурами та державними органами влади. Особливо цінним є залучення до наукового обігу документів архівних фондів економічних товариств та інституцій («Товариство українських кооператорів», «Союз українських купців та промисловців», «Центросоюз», «Народна торгівля», «Сільський господар», «Дністер» та ін.) Ці фонди містять статuti, положення, інструкції, книги протоколів, листування, реєстраційні книги, звіти тощо. Це дало змогу ґрунтовно прослідкувати еволюцію діяльності українських економічних інституцій у Галичині.

Статистичні дані та зроблені на їх основі обрахунки допомогли скласти цілісну картину функціонування економіки регіону, визначити рівень її ефективності, дозволили прослідкувати етнодемографічну структуру населення Галичини 20–30-х років ХХ ст. Документи особового походження (щоденники, спогади, мемуарна література) та тодішня періодика не лише розширили джерельну базу, а й дозволили відтворити дух та атмосферу того часу, зокрема українсько-єврейську та українсько-польську конкуренцію в сфері економіки. Загальний список джерел та літератури, на базі яких написана дисертація, складає 1242 позиції. Вважаємо, що введення до наукового обігу та критичне опрацювання джерельної бази дозволило О. І. Пасічкій вирішити поставлені у роботі завдання і досягти мети докторської дисертації.

Для розробки концепції, положень та висновків дисертації авторка використала різні принципи та методи дослідження, як загальнонаукові, так і спеціальні, які охарактеризувала у другому розділі роботи «Теоретико-

методологічні засади дослідження». Позитивно, що дисертантка розглядає соціально-економічну діяльність українців комплексно як систему, складниками якої були кооперація, приватне підприємництво, мережа професійних шкіл, виставково-ярмаркові заходи, господарська діяльність ГКЦ тощо. Означена діяльність простежується на макроекономічному (держава), регіональному (Галичина, міста, повіти, села), галузевому (промисли, сільське господарство) та мікрорівні (кооперативи, підприємства, банки, страхові товариства, економічні навчальні заклади) (с. 59). Послугується авторка відповідним категоріально-понятійним інструментарієм: «соціально-економічна діяльність», «кооперація», «приватне підприємництво», «церковна економіка», «фахова освіта», «професійні школи», «виставкова діяльність» та ін.

У третьому розділі Оксана Пасіцька зрозуміло і фахово з'ясувала **«Етносоціальні та економічні виміри Галичини».** Охарактеризувавши **«Етнодемографічні процеси, зайнятість та соціальну структуру населення» (3.1),** авторка пише, що впродовж 1920–1930-х рр. населення Галичини зберігало чітку тенденцію до збільшення. Хоча українці складали більшість населення у регіоні, однак за десять років, з 1921 до 1931 рр., у відсотковому відношенні їх частка зменшилася на 1,5%, натомість число поляків зросло на 2,2 %, що слушно пояснено особливостями національної політики Другої Речі Посполитої. Близько 90% українців проживали в селах і були власниками невеликих господарств площею менше 50 га, поляки ж домінували серед великих землевласників (с. 72). Дисертантка на основі документального матеріалу доводить, що українці зосереджувалися в таких галузях, як сільське господарство, промисловість, ремесло, домашня прислуга, євреї – у торгівлі, натомість, у сферах державної влади, зв'язку, транспорту, освіти тощо – домінували поляки (с. 75). Динаміку чисельності, зайнятості і соціальної структури населення авторка вдало ілюструє додатками за числами 2-10.

Аналізуючи місце **«Галичини в європейській економічній кон'юктурі»** (3.2), Оксана Ігорівна торкається впливу світових економічних тенденцій на відсталу аграрно-промислову структуру економіки Польщі. Відзначаючи відмінності в економічному розвитку етнічних польських та українських територій, вона простежує особливості розвитку Галичини. Доводить, що на економіку краю у цей час впливало: невирішеність аграрного питання, слабкий збут товарів і технічне забезпечення, перенаселеність сіл, відсутність економічної культури серед населення, брак кваліфікованих кадрів та ін. (с. 83). Місце Галичини в економічному організмі країни визначало кілька факторів: сільськогосподарське виробництво, торговельний баланс, концентрація іноземних інвестицій, джерела сировини та робочої сили. Оксана Пасіцька віднайшла і проаналізувала цікавий матеріал, пов'язаний із розвитком нафтового промислу (с. 85-92), деревообробної (с. 92-93), а також харчової промисловості, аграрного сектору.

«Економічне питання у програмах українських політичних партій» дослідниця розглядає в окремому підрозділі (3.3). Вона розкриває економічну складову у програмі національно-центристських партій (УНТП, УНДО, УПП, УСРП), що, на нашу думку, виправдано з огляду на визначальність їхнього впливу у регіоні. Обмірковуючи економічні погляди членів радикальних націоналістичних об'єднань (ОУН, УВО, ФНС), здобувачка наголошує на ідеях розвитку кооперації, відстоюванні земельних інтересів селян, участі в антиалкогольному та антинікотиновому русі.

Ідеологи УСДП намагалися поєднати національну ідею з марксизмом, виступали за ліквідацію приватної власності, націоналізацію промисловості і банків, оподаткування заможних верств населення, створення професійних спілок тощо. КПЗУ підтримувала ідеї конфіскації та націоналізації великих промислових підприємств, експропріацію землі поміщиків і осадників, а українських підприємців оцінювала з класових позицій, трактуючи їх як «класових ворогів». Дослідниця слушно зауважує, що кожна з політичних

партій, що діяла у Галичині, намагалася «ідеологічно вплинути на «підприємливих людей» та залучити їх до своїх лав» (с. 118).

Четвертий розділ дисертації присвячено кооперації, яку логічно визначено «основою економічного розвитку Галичини» (**«Кооперація як соціальна мобілізація»**). У першому підрозділі (**«Особливості розвитку української кооперації»**) авторка з'ясовує, покликаючись на документи, історію кооперативного руху у Галичині, відзначає, що поштовхом відродження кооперації після Першої світової війни став кооперативний закон від 1920 р. У дисертації простежено розбудову повітових і крайових товариств: «Народна торгівля», «Центросоюз», «Центробанк», «Маслосоюз», «Ревізійний союз українських кооперативів».

Звертає увагу здобувачка на зміст наслідки кооперативного закону 1934 р., який обмежував діяльність РСУК-у трьома воєводствами – Львівським, Станиславівським, Тернопільським – та позбавив його впливу на Західне Полісся, Холмщину, Західну Волинь і частину Лемківщини. Хоча допускається помилка, адже новоутворений кооперативний союз «Гурт» не був центральною спілкою Варшави. а виник як окремий Волинський кооперативний союз за ініціативи воєводи Генрика Юзевського (с. 123).

Різні кооперативні організації у Галичині, їхню структуру, основи діяльності авторка аналізує фахово. Позитивно, що розвиток кооперації унаочнюється через прізвища людей, теоретиків та практиків цього руху.

Окремий підрозділ дослідниця присвячує «Народній торгівлі» (4.2. **«Народна торгівля» – представниця споживчої кооперації**). Оксана Пасіцька торкається історії утворення організації, детально простежує її діяльність як гуртовні для споживчої кооперації та українського приватного купецтва. Новаційні аспекти дисертації пов'язані із аналізом різних форм «Народної торгівлі», характеристики її власності, з'ясування імен активістів. Позитивно, що дисертантка, використовуючи порівняльний метод, згадує про особливості діяльності «Народної торгівлі» на інших західноукраїнських територіях, зокрема на Західній Волині (с. 142-143), а також обґрунтовує

причини зниження фінансових показників «Народної торгівлі» як центру споживчої кооперації (с. 145-146).

Третій підрозділ (4.3) розкриває **«Громадсько-агрономічну діяльність товариства «Сільський господар»** як сільськогосподарської організації, що об'єднувала українських селян, позаяк у 1924 р. на з'їзді товариства було прийняте рішення про відмову від економічно-кооперативної діяльності. Оксана Пасіцька аналізує склад товариства: секції, філії, часописи, дирекцію (Т. Войнаровський, Ю. Павликовський, С. Луцький, Є. Храпливий, М. Холєвчук, А. Романенко), співпрацю з іншими державними та громадськими установами, взаємини з владою. Дослідниця констатує, що «Сільський господар» був задіяний у проведенні парцеляції, меліорації ґрунтів, допомагав селянам в отриманні кредитів, відстоював їхні права на землю. Торкається також аналізу напрямів праці «Сільського господаря» у галузі тваринництва, форм дослідницької роботи. Авторка приходить до висновку, що радикально реформувати селянські господарства товариству не вдалося і пояснює це як політичними (заборами і обмеженнями з боку польської влади), так і економічними причинами (економічна криза, відсутність інвестицій тощо).

Страхові та банківські інституції дисертантка аналізує у четвертому підрозділі (4.4. **«Історико-економічний аспект діяльності фінансово-кредитних установ»**.) Довідуємось, що кредитну кооперативну систему на території Галичини утворювали українбанки та райфайзенівки, об'єднані навколо Центробанку, а страхування репрезентувало страхове товариство «Дністер». У дисертації проаналізовано роботу Земельного банку, Торговельно-промислового банку, Центробанку.

Останній підрозділ присвячено діяльності тернопільського кооперативу «Будучність» (4.5. **Виробничий кооператив «Будучність»: соціально-економічний аналіз**). Здобувачка пише про причини успішності кооперативу, звертає увагу на форми рекламних акцій його продукції: цигаркового паперу та гільз. Думається, що можна було б проілюструвати

розвиток виробничої кооперації іншими прикладами, щоб розширити уявлення про цей напрям кооперативного руху.

Розділі 5 присвячений характеристиці приватного підприємництва українців (**«Розвиток українського приватного підприємництва»**). Залучений дослідницею об'ємний фактологічний матеріал першого підрозділу (5.1. **«Організаційна форма підприємництва»**) дозволив зробити висновок про формування у міжвоєнний період українського галицького підприємницького середовища (купці, комерсанти, промисловці), які змогли скласти конкуренцію євреям і полякам.

Опонована дисертація дає можливість краще зрозуміти процес формування економічної моделі українського суспільства, зокрема і через взаємовідносини між приватними підприємцями та кооператорами, у ній простежені форми і напрями роботи організації галицьких ремісників, промисловців і торговців «Зоря», а також «Товариства українських кооператорів», «Союз українських купців і промисловців».

У підрозділі 5.2. **«Стан та особливості розвитку приватного бізнесу»** здобувачка зібрала об'ємний фактологічний матеріал про розвиток підприємництва у регіоні. Попри те, що у структурі великого приватного бізнесу домінували поляки та євреї, а українці були власниками малих підприємств та ремісничих майстерень, вони намагалися охопити основні галузі промисловості, але задіяні були переважно у харчовій, легкій, хімічній, будівельній, деревообробній галузях. Увиразнюють роботу здобутки і проблеми тогочасних бізнесменів.

Не оминає Оксана Пасіцька і гендерного чинника у своїй роботі (5.3. **«Підприємницька діяльність галицьких жінок»**). Зі сторінок дисертації постають подвижниці – перші жінки-підприємці. Дізнаємося, що ці «небуденні жінки» складали близько 10% від усіх власників українських підприємств Галичини (с. 226-227). Авторка пише про Климентину Авдиківич і її кондитерську фабрику «Фортуна нова», Олександру Чижович – власницю фабрики оцту «Винниця». Герміну Шухевич і спілку «Труд»,

Міку Драгомирецьку – модистку, що започаткувала курс капелюшкознавства. Зі сторінок роботи дізнаємося, що Емілія Стернюк намагалася налагодити роботу кооперативу за швейцарським зразком: організувала домашнє виробництво – «сільські вишивальні». Олена Левицька репрезентувала хімічну промисловість у Галичині, підприємства якої виробляли пасту для взуття, віск, вазелін та лак різних кольорів. Описує авторка труднощі і перешкоди, які виникали на професійному шляху жінок бізнесу, однак вважає, що завдяки хисту, досвіду, родинній підтримці, вміло поставленій співпраці, вони долали існуючі стереотипи.

Підкреслимо залучення авторкою у розділі 6 **«Соціальна та економічна діяльність Греко-католицької церкви»** цікавого документального матеріалу, який дозволяє подивитися на Греко-католицьку церкву під іншим, незвичним кутом зору. Оксана Ігорівна виділяє принципи ГКЦ щодо формування соціально-економічної моделі суспільства, аналізує соціальну програму митрополита Андрея Шептицького, базовану на християнських засадах, визнанні приватної власності природним правом людини та ін. (с. 240). Інформативним є матеріал про меценатську діяльність А. Шептицького, його полеміку з І. Франком та ставлення до неї кооперативних діячів (6.1. **«Соціально-економічна доктрина»**).

У підрозділі 6.2. авторка показує **«Господарську діяльність ГКЦ»**, як власника земельних угідь. Описуючи земельну нерухомість церкви, у роботі йдеться про обставини господарювання, промисли у митрополичих угіддях, визначені фактори, що впливали на фінансово-господарське становище тогочасної Галицької митрополії, а також показано використання прибутків на доброчинність.

У підрозділі 6.3. **«ГКЦ як учасник економічних процесів»** з'ясовано роль і місце церкви у формуванні економічної культури населення, підтримці професійних навчальних закладів. Цікавим, на нашу думку, є матеріал, пов'язаний із підтримкою церквою студентів Господарської академії в м. Подєбради (Чехословаччина), надання українській молоді, що здобувала

фах у інших країнах, стипендій та допомоги, опікування митцями. Оксана Ігорівна змогла показати священників, як успішних кооператорів, просвітників, економістів тощо.

Посилаючись на документи, дослідниця характеризує митрополита А. Шептицького як доброго організатора, підприємця, благодійника української справи (6.4. **«Організаційно-підприємницька діяльність митрополита Андрея Шептицького та інших священнослужителів»**). Думка митрополита, що економічний добробут народу є важливою підвалиною української держави, актуальна і сьогодні. Допомогали митрополитові інші священнослужителі (Т. Войнаровський, О. Нижанківський, Т. Цегельський та ін.).

Сьомий розділ присвячений **«Фаховій освіті як фактору економічного розвитку регіону»**. У першому підрозділі (**«Світовий досвід та українські реалії розвитку професійної освіти»**) О. Пасіцька підкреслює, що, за зразком європейських країн, економічну освіту Галичини формували ремісничо-промислові, сільськогосподарські, торговельно-кооперативні навчальні заклади (с. 286). Ретельно проаналізовано здобувачкою наслідки освітньої реформи 1932 р. щодо реорганізації фахового шкільництва. Простежуючи те, як приватними економічними закладами опікувалися представники різних українських установ і товариств, дисертантка децю повторюється в аналізі роботи останніх.

У наступному підрозділі йдеться про **«Створення та розвиток ремісничо-промислових доповнюючих шкіл»** (7.2.), як типу вечірніх шкіл, які мали доповнити загальну і фахову освіту. Дисертантка детально висвітлила їх мережу у регіоні.

«Діяльність торговельно-кооперативних навчальних закладів» досліджено у підрозділі 7.3. Цікаво, що Оксана Ігорівна описує підручники, за якими вчилися слухачі торгівельних шкіл, з'ясовує, чиї виклади вони слухали, де проходили практику, могли працевлаштуватися (с. 316-317). Діяльність сільськогосподарських навчальних закладів подана у підрозділі

7.4. **«Підготовка агрофахівців у Галичині та Подєбрадах»**, хоча діяльність УГА у Подєбрадах виходить за територіальні межі дослідження.

Характеристиці виставкового бізнесу присвячено 8 розділ дисертації (**«Виставковий бізнес як суспільний резонанс економічної діяльності»**). В окремому підрозділі розглянуто **«Міжнародний ярмарок «Східні торги» у Львові»** (8.1.). Подаючи на загал цікаву інформацію про організацію торгів і виставок у Європі і Галичині, варто було б згадати, що «Східні торги» щорічно проходили і на Волині, у Рівному. Думаємо, доречним було б порівняння заходів, які відбувалися у різних частинах західноукраїнських земель у складі Польщі.

Організацію українських сільськогосподарських виставкових заходів здобувачка показує у підрозділі 8.2. (**«Сільськогосподарські виставково-ярмаркові заходи»**), а **«Промислово-технічні виставки»** розглядає у підрозділі 8.3. Цікавим є матеріал про рекламу означених виставок, відновлення імен українських майстрів різних промислів. Урізноманітнює роботу опис оригінальних ідей, що втілювалися на виставках, як-то представлення «пляцка з тризубом», півтораметрових хлібин (с. 362), а також учнівські екскурсії на українські підприємства та поширення гасла «Свій до свого по своє».

Вартісними є сюжети, пов'язані з популяризацією українцями товарів народного мистецтва, організацією «Ревії мод» у підрозділі 8.4. **«Участь українців у красних та світових виставках народного мистецтва»**. Про проведення виставок української книги та преси, якими опікувались українські видавництва, друкарні та інші зацікавлені інституції, йдеться у підрозділі 8.5. **«Розвиток книжкової індустрії»**. Дослідниці вдалося, на нашу думку, продемонструвати широку картину книжкової кооперативної продукції, що поширювалася і популяризувалася у регіоні.

Опрацювання тексту дисертаційного дослідження засвідчує, що його авторка провела значну пошукову й аналітичну роботу, узагальнила значний масив інформації. Висновки докторської дисертації (с. 391-397) є добре

аргументованими, оригінальними, цілком відповідають поставленим завданням. Добре кореспондуються з роботою 53 «Додатки» (с. 517-599).

Наукову зрілість, активність та затребуваність дослідниці засвідчує участь у міжнародних та всеукраїнських конференціях, наукових семінарах, а також 40 публікацій різного характеру. Зміст дисертації послідовно висвітлено в авторефераті, який є чітко й логічно структурований, містить всі необхідні атрибути і складові елементи.

Все вище сказане дає підставу зробити висновок, що у дисертаційному дослідженні Оксани Ігорівни Пасіцької різнобічно проаналізовано соціально-економічну діяльність українців Галичини у 1919-1939 рр. Мета і завдання дисертації досягнуті, а її результати мають суттєве теоретичне і практичне значення.

Не применшуючи заслуг авторки у розкритті теми, хочемо висловити окремі побажання:

1. Вважаємо, що варто було б порівняти соціально-економічні процеси у Галичині з подібними процесами на Волині, що виявило б наслідки втілення ідеї «сокальського кордону» для економічного розвитку західноукраїнських земель.

2. Дисертаційна праця виграла б від ширшого залучення і аналізу зарубіжної історіографії.

3. На нашу думку, публікації діячів міжвоєнної доби, зокрема замітки і статті у періодичних виданнях, логічніше віднести до джерельної бази, позаяк більшість цих праць – це рекомендації, як потрібно вести господарство, довідки про розвиток кооперації тощо.

4. Поза увагою авторки залишилася низка дисертацій і монографічних праць українських дослідників, певним чином пов'язаних з обраною проблемою (В. Вісин, Т. Вісина, О. Кондратюк, В. Литвинюк, З. Струк).

5. В авторефераті варто було б визначити особистий внесок здобувачки у розкритті досліджуваної теми.

6. Текст дисертації дещо перевантажений загальною інформацією, зустрічаються повтори, стилістичні огріхи, описки (напр. «порушувала автономний статус українських етнічних земель» (с. 391), «наукової упередженості» (с. 14 автореферату), тощо.

Вказані зауваження, переважно рекомендаційного та дискусійного характеру, не ставлять під сумнів наукову вартість опонованої праці.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що дисертація «Соціально-економічна діяльність українців Галичини (1919-1939)» є завершеним науковим дослідженням конкретної історичної проблеми, виконана з дотриманням вимог п. 9, 11, 12, 13 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24 липня 2013 р. №567 щодо докторських дисертацій, зі змінами, затвердженими постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, № 1159 від 30 грудня 2015 року та № 567 від 27 липня 2016 року, а її авторка Оксана Ігорівна Пасіцька заслуговує на присвоєння їй наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальностями 07.00.01 – історія України, 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України Рівненського
державного гуманітарного університету

Р.П. Давидюк Р.П. Давидюк

